

POD DVOJITOU KOROUHVÍ

Magdaléna Platzová

Jak odlišit dobro od zla, správné jednání od nesprávného, pravdu od lži? Ve škole se to neučíme, na sociálních sítích ani v novinách nedočteme a také současní autoři knih jako by se slov jako „pravda“ nebo „dobro“ ostýchali. Velkých slov se dnes nebojí jen lháři. Přitom cítíme, že cosi jako pravda je naší potřebou, že bez té základní roviny nelze smysluplně žít. I kdyby se měla projevovat především kladením otázek, jako je tomu v díle česko-německé autorky Aleny Wagnerové.

Mladé pražské nakladatelství Maraton vydalo na konci loňského roku tři její knihy: román *Dvojitá kaple*, *Literární reportáže* a novelu *Překotná srdce*. Budu se zde věnovat prvním dvěma uvedeným titulům. Ten třetí spadá do odlišné, literárně-historické oblasti díla Aleny Wagnerové a vyžadoval by samostatné pojednání.

Začneme obrazem. Je těsně po druhé světové válce, nedělní dopoledne na brněnském předměstí. Z rodinného domku vychází skupinka: matka, otec, devítiletá Alena a její o čtyři roky starší sestra. Míří na bohoslužbu do protestantské modlitebny. Cestou se potkávají se zástupem katolíků, kteří už mají po mši a vracejí se v opačném směru. Alena a její rodina doslova kráčí proti proudu.

Zážitek jinakosti, menšinovosti, vyloučenosti, ale též vyvrženosti, který Wagnerová popisuje v knize *Dvojitá kaple*, ji provázal až do dospělosti. Je docela možné, že byl určující pro její psaní, jež je nejen literární a poetické, ale vždy také hluboce mravní.

Wagnerová se v každé souvislosti dokáže vcítit do pozice menších a slabších, dát hlas těm odlišným a zapomenutým, kteří tak nepohodlně komplikují většinové vyprávění dějin. Ať jsou to Židé, sudetští protinacističtí Němci, Romové, uprchlíci ze Sýrie nebo ženy. Problematice místa žen ve společnosti, rodině, dějinách i literatuře se během své dlouhé kariéry věnovala nejen jako spisovatelka a literární historička (knihy o Mileně Jesenské nebo Sidonii Nádherné), ale také jako socioložka a novinářka.

Alena Wagnerová
Dvojitá kaple
Maraton, Praha 2021
176 stran

Alena Wagnerová
Literární reportáže
Maraton, Praha 2022
256 stran

Alena Wagnerová se narodila v roce 1936 v Brně. V době studií patřila ke skupině Šestatřicátníků, spolu s Jiřím Kubénou nebo Václavem Havlem byla u založení časopisu *Rozhovory 36*, kde zveřejnila svůj úplně první text. Vystudovala biologii (po vzoru filozofa Emanuela Rádlu), ale současně se vzdělávala ve filozofii, etice, náboženství, sociologii i literatuře. Její osobnost, jež v českém prostředí vyčnívá jak vzdělaností, tak morální integritou, se utvářela v tradici filozofického a teologického myšlení, které má své kořeny v českém protestantismu. Je to dědictví, v němž jde stále nejvíce o vnitřní poctivost a zodpovědnost, linie Jana Husa, Jana Amose Komenského, Františka Palackého, Tomáše Garrigua Masaryka, zmíněného Emanuela Rádlu, na niž v moderním myšlení navazovali například Ladislav Hejdiánek nebo Božena Komárková, jejíž přednášky mladá Wagnerová v Brně navštěvovala.

REPORTÁŽE JAKO POVÍDKY

Jak silný byl tento vliv, lze vyčíst i z knihy *Literární reportáže*. Najdeme v ní průřez novinářskou tvorbou Aleny Wagnerové od druhé poloviny šedesátých let, kdy psala pro časopis *Plamen*, až po texty z doby poměrně nedávné, psané jednak pro německý tisk, jednak pro české noviny. Témata ani úhel pohledu se s léty výrazně nemění, texty se naopak často vzájemně doplňují, jako by šlo o kontinuální práci. Když se například Wagnerová v roce 2006 vrátí do Sudet, aby na místě zpovídala pamětnice války a odsunu, pokračuje tak v podstatě ve své reportáži z roku 1969, kdy jako jedna z prvních otevřela dosud tabuizované téma české odplaty na Němcích a odsunu.

Starší texty jsou o něco osobnější, experimentálnější, poetičtější, což je asi dáno nejen mládím autorky, ale i duchem šedesátých let a prostředím časopisu *Plamen*. Čtou se jako velká literatura, na rozdíl od některých pozdějších reportáží, na nichž už je přece jen místy znát novinářské „řemeslo“.

Třeba hned úvodní výpovědi vdov po mužích zabitých během pražského povstání v reportáži „Tišší v zemi“ (1967) nechává Wagnerová plynout v plné síle jako monology. Její vlastní hlas zaznívá jen v jakýchsi mezihrách, přičemž refrénem se jí stává heslo „věrni zůstaneme“, tesané na pomníčcích padlých hrdinů.

*Co je to vlastně „věrni zůstaneme“?
Čemu máme být věrni? Člověku, myšlence,
ideálu, životu žitému nebo obětovanému?
Ale věrnost je možné pochopit také docela
doslovně: jako obrázek na stěně a úděl
vdovy s jedním, se dvěma, se třemi dětmi.
Úděl samoty až do konce života. Vedle těch,
kdo život mění, tu musí být vždycky také
ti, kteří jej přijímají tak, jak přichází.
Kteří se neptají, ale jsou nakonec vždycky
ochotni přinést oběti.*

Vzácná a citlivě zpracovaná je reportáž o skupince talentovaných studentů pražského Vančurova gymnázia, která se formovala v evangelickém sboru pod Santoškou a kolem časopisu *Mladá kultura*, aby se postupně vymezila, rozešla s náboženstvím, přijala marxismus a založila odbojovou skupinu Předvoj. Někteří z jejích členů, také hlavní protagonista reportáže Karel Hiršl, byli během heydrichiády popraveni. Text Aleny Wagnerové je holdem mládí, statečnosti a přátelství a nastoluje také obecnější otázky: Jakým procesem mladý člověk intelektuálně a společensky dozrává? Jak se formuje názorově spřízněné společenství?

Některé z reportáží se čtou jako povídky. Třeba „Daleko je měsíc domova“ o synovi návratilců z Ameriky, který se v době kolektivizace dvanáct let schovával na půdě vlastního domu, ale nepovažoval ten čas za ztracený. Nebo ta o čtyřech setkáních s vilou Tugendhat.

Někdy, jako v případě textu o nezvedeném Kafkově bratranci Zdenkovi nebo reportáže z koncentračního tábora Ravensbrück, se zřejmě jedná o drobký ze stolu, kde Wagnerová pracovala

na rešerších týkajících se Franze Kafky a Mileny Jesenské.

Z nejnovějších reportáží je třeba zmínit alespoň rozsáhlé zpracování uprchlické krize v Německu. Wagnerová popisuje fungování uprchlického střediska Lebach v Sársku, které v době špičky uprchlické krize muselo pojmout čtyřnásobek lidí, než pro kolik bylo postaveno, a ukazuje na příkladu dvou státních úředníků, kteří si věc vzali za svou, co všechno lze úspěšně zařídit, když je k tomu lidská i politická vůle. Navštíví také vesnici Jugenheim, jednu z mnoha německých komunit, jež přijaly určitý počet uprchlíků a pomáhají jim s integrací. Pro skupinu dobrovolníků soustředěných kolem místního evangelického sboru to znamená strávit různým zařizováním asi patnáct hodin týdně, ale tvrdí, že se jim to určitě vyplatí. Nejen jako investice do budoucnosti země, ale i z osobního hlediska, cítí se najednou být součástí společenství. Wagnerová si všímá i toho, že protimuslimská agitace má největší úspěch v oblastech, kde žádní uprchlíci nejsou.

PROTI PROUDU

Dvojitá kaple je prozaickou prvotinou Aleny Wagnerové. Začala ji psát ještě v Československu, v roce 1967, a dokončila o deset let později v Německu, kam se roku 1969 vystěhovala za manželem.

Poprvé tato kniha vyšla v německém překladu, v češtině se jí podařilo vydat až po sametové revoluci. A protože v záplavě tehdy vydaných titulů zapadla, rozhodlo se ji nakladatelství Maraton vydat podruhé. Je třeba mu za to poděkovat.

Tento autobiografický bilanční román, v němž Wagnerová analyzuje své dětství a dospívání až do rané dospělosti, je jednou z těch knih, které lze napsat jen jednou za život, v nichž jde o všechno. V tom ji lze přirovnat třeba k románu Josefa Jedličky *Kde život náš je v půli se svou poutí*.

Hlavní hrdinka Anna tu během jednoho odpoledne a večera, kdy se doslova

ani nepohne (sedí s nohama na topení) podrobuje tázání a soudu prostředí, jež ji formovalo, zvláště onu skupinku kráčející proti proudu, semknutou pod dvojitou korouhví kostnického mučedníka a prezidenta Osloboditele. Žaluje své rodiče, kteří jí vstúpili zásady, podle nichž se sami nedokázali řídit. Což se jasně ukázalo, když Anně vyčetli, že věrna heslu: „Hájit pravdu, bránit pravdu, držet pravdu až do smrti,“ odmítla podpisem zapřít své přesvědčení a přišla kvůli tomu o místo na univerzitě. Hodnoty jedné konkrétní rodiny jsou tu vystaveny tlaku dějin a autority selhávají.

Filozofující myšlenky se v textu proplétají s detaily konkrétního života (skvěle popsané postavy rozkošnického strýce a tety jako antiteze Anniných přísných rodičů), oddaná láska se střídá s nenávistí. Dramatickým bodem zlomu je rok 1948, kdy se definitivně zhroutí společenský projekt života zakotveného ve víře v dobro či Boha a „ode dneška až na věky nemělo být smyslem života nic jiného než mít se dobře. Zbytečné Boží oko sestoupilo do talíře a zíralo odtud v podobě mastného oka“.

I kdybychom Alenu Wagnerovou jinak neznali, po přečtení *Dvojité kaple* nám musí být jasné, proč všechno její psaní vždy hledalo a hledá to podstatné. Proč se tato autorka nedokáže ztratit v podružnostech, i kdyby sama chtěla, proč nemůže podlehnout literárním trendům a psát knihy, které by jí snad vynesly víc literární slávy, než kolik jí za svůj dlouhý a pracovitý literární život stihla posbírat.

Touha po pravdě, nárok pravdy a morální závazek, který z takového nároku plyne. To je, čím jsou texty Aleny Wagnerové nadčasové a čím nás stále znovu zasahují.

Autorka je spisovatelka.